

Visszapillantás

Egy olyan kiállítást megrendezni, amely a maga teljességében mutatná be a vajdasági művésztelek elmúlt húszesztendő fejlődését, nem könnyű feladat, sőt a jelen pillanatban meg sem valósítható. A művésztelek fennállása és működése egy olyan komplex jelenség, amelyet még mindig nem ismerünk eléggé mélyrehatóan. Olyan jelenség ez, amely számtalan alakban él, s amelyre megannyi magyarázat van. Sokan úgy tekintenek e telepekre, mint különleges vetületeire annak a kapcsolatnak, ami a kultúrát összefűzi a szabad, öngazgató szocializmus igényeivel. Ilyen értelemben ezek a létesítmények döntően különböznek a polgári társadalom művésztelepeitől — amelyek elsősorban a társadalmi állapotokkal és a mecénásokkal szembeni ellenállást fejezik ki —, de különböznek a központosított szocialista államokban létrehozott alkotóházaktól is. Más nézetek szerint viszont az egész telepi mozgalom csupán periférikus jelenség, amelynek nincs különösebb szociális és művészi jelentősége.

A művésztelek szociológiai értelmét és funkcióját a szocialista társadalomban tehát kétségkívül mélyrehatóbban kellene megvizsgálni. Ezt eddig, sajnos, elhanyagoltuk. Ezért ilyen szempontból mi sem adhatunk teljesebb elemzést a művésztelepekről.

Érdeklődésünket ehelyett inkább a képzőművészetek fejlődésének kérdésére összpontosítjuk, s arra, hogy milyen szerepet töltenek be ebben a fejlődésben a művésztelek. Volt-e jelentősebb hatása a telepi mozgalomnak erre a fejlődésre, s miben mutatkozik meg ez a hatás? És megfordítva: vajon nem éppen a mai művészet fejlettségi foka váltotta-e ki a művésztelek létrejöttét, így alakítván ki társadalmunk képzőművészeti életének egyik megnyilvánulási formáját? Elsősorban ezeket a kérdéseket kellene megválaszolni, hogy pontosabban felbecsülhessük a jelenséget, a mozgalmat és az általa létrehozott, értékeket. Noha nem kívánunk végérvényes feleletet adni a felvetett kérdésekre, annyit bizonyossággal állíthatunk, hogy képzőművészetünk mai fejlettségi foka és a művésztelek fejlődése között kölcsönös okozati összefüggés és dialektikus kapcsolat áll fenn.

Mint közvetlen résztvevő, mint művész csupán a saját szubjektív megításaimat fejthetem ki a művésztelek jelenségéről és fejlődéséről, legfőképpen is abból a szempontból hogy milyen a kapcsolat és a kölcsönhatás a korszerű

képzőművészeti folyamatok és a művésztelepeken kibontakozott alkotói tevékenységek között.

Különben maga a vajdasági művésztelepek fejlődését szemléltető kiállítás is jórészt ilyen gondolatok, sok-sok hivatalos és kötetlen beszélgetés alapján jött létre, és hát természetesen a kiállítási anyag összegyűjtésének reális lehetőségei alapján, csupán azt akarván szemléltetni, hogy milyen volt a helyzet a vajdasági művésztelepeken az elmúlt két évtizedben.

A kiállítás öt részből áll. Az első négy a művésztelepek történelmi fejlődését szemlélteti, az ötödik pedig a legtevékenyebb vajdasági művésztelepek egyedi sajátosságait mutatja be. A történelmi áttekintés persze nem terjed ki minden jelentősebb alkotásra, s a művek keletkezési sorrendjéhez sem alkalmazkodhattunk következetesen. De ha nem is tudtunk ragaszkodni az időrendhez, a kifejezési elképzelések fejlődéséről már igyekeztünk hű képet adni, s azt emeljük ki, hogy egy-egy időszakon belül melyek voltak az uralkodó irányzatok. Mellőztük az egyes alkotóegyéniségek előtérbe helyezését is, mert azt akarjuk szemléltetni, hogy összességében milyen elképzelések érvényesültek egy-egy adott időszakban. Abban a részben, amely a művésztelepek egyedi arculatát próbálja felvázolni, megközelítőleg sem mutathatjuk be a telepek minden alkotását és mindazokat a művészeket, akik a telepek munkájában részt vettek. Inkább csak arra törekedtünk, hogy az uralkodó irányzatokat mutassuk be minden telepre vonatkozóan az elmúlt évekre is visszamenőleg. Ezzel összhangban az anyag összeválogatásának nem a minőség volt a fő mércéje, hanem sokkal inkább a történelmi sajátosság és a mintaszerűség, tekintetbe véve az egyes művésztelepek jellegzetességeit.

A művésztelepek abban az időszakban keletkeztek, amikor lazulni kezdett a központosított hatalom, amikor elkezdődött a demokratizálódás folyamata, fejlődésnek indult az öngazgatás, s amikor mindinkább felszabadultak a társadalom rejtett alkotó erői.

Ebben az első időszakban, 1952-ig a művésztelepek kétségtelenül kezdeményezői és megvalósítói voltak az úgynevezett szocialista realizmus merev dogmáitól való felszabadulás eszméjének. A modern művészetek világfolyamataival akkoriban még alig álltunk kapcsolatban, s így ennek a felszabadulásnak a két háború közötti hazai avantgardista festészet, elsősorban is az expresszionista irányzat képezte alapját. A zentai, a topolyai és a becsei első művésztelepek minden alkotóművésze erőteljes, brutális módon igyekezett ábrázolni a vajdasági tájat; képeiken a sötét körvonalak és az intenzív sötét színek domináltak. Noha minden művész a maga személyes felindultságát igyekezett kifejezni, ábrázolásmódjuk mégis roppant hasonlatos volt egymáshoz. Ennek egyik oka az volt, hogy a művészek zömmel alig rendelkeztek alkotói tapasztalatokkal. Nagy részük számára a művésztelepek jelentették a képzőművészet világába való betörés lehetőségét, s azóta valamennyien érett művészekké fejlődtek.

Az ötvenes évek második felében a kezdeti irányvétel fokozatosan gyöngülni kezd. Az objektumokra való optikai támaszkodás és az expresszionista tolmácsolás mindinkább háttérbe szorul, s a művészek érdeklődése egycsapásra áttevődik magára a kifejezési formára, a magáért való képzőművészeti nyelvre. Ez az irányvétel kettős célkitűzésű: egyfelől a színek játékára törekszik az absztrakt felületen, másfelől pedig dekoratív ábrázolással és konstruktivista eszközökkel igyekszik objektumokat szerkeszteni. Jóllehet a Decemberi csoport hatása e tekintetben valószínűleg nem volt döntő jelentő-

ségű, annyi bizonyos, hogy ennek a csoportnak minden tagja a művésztelepeken, elsősorban Écskán dolgozott, s mivel állandó kapcsolatban állottak művésztársaikkal, hatást is gyakorolhattak az új képzőművészeti irányzat kibontakoztatására a művésztelepeken.

Sokkal valószínűbb azonban az a feltevés, hogy a művésztelepek tagjaira, s velük együtt a Decemberi csoport művészeire is a legáltalánosabb tényező gyakorolt döntő hatást, és pedig a modern művészetek világfolyamatainak tényezője, hiszen az absztrakt kifejezési forma azokban az években uralkodó irányzattá vált a képzőművészetben.

A harmadik fejlődési időszakban, amely a hatvanas évek elején kezdődött el, egymástól egészen eltérő irányzatok keletkeztek, s voltaképpen ez az időszak jelentette Vajdaságban a korszerű képzőművészet beérésének kezdetét. Ekkor már minden művész az egyéni kifejezési eszközöket, a sajátos stílust keresi, és a legtöbb esetben függetleníti magát a különféle irányzatoktól, elsősorban az uralkodó művészeti irányvételtől. A sokirányú felszabadult útkeresés magában foglalta a sajátos vajdasági meglátások és jelenségek transzponálását is. Ebből eredően arra a megállapításra juthatunk, hogy a művésztelepek ebben az időszakban is fontos szerepet tölthettek be, és ösztönözték az útkeresések szükségérzetét.

Számos alkotó egyéniség a művésztelepeken került közvetlen kapcsolatba a valósággal, s életközelségben találta meg a maga motívumát, a maga művészi irányvételt a jelenségek és dolgok újszerű ábrázolásmódjában, élményülését a vajdasági égöv valamely részletében vagy megnyilvánulásában. Így jöttek létre a vízben tükröződő ágakat, az elemzően vizsgált folyóparti anyagokat, a sokféle díszítőelemet tartalmazó bogáncskórókat a tájat uraló gépeket ábrázoló eredeti ihletésű képek, így alkult ki az érdeklődés az anyag, a homok, az agyag iránt, élni kezdtek a képeken a füves mezőségek — másrészt pedig előtérbe kerültek Vajdaság eszmei problémái, függetlenül attól, hogy a múltat, az egykor élt embereket ábrázolták-e a művészek, vagy pedig a jelen felé fordultak, s a folyók, a mezőgazdaság és más hasonlók mindennapi problémáit időszerűsítették. Ambíciózus tervek és elképzelések időszaka ez, kísérletek folynak a képzőművészetek és az építészet szintézisének megteremtésére, egymást érik az elméleti jellegű viták, a szaktanácskozások, megjelennek az első kiadványok, megalakul a Palicsi Képzőművészeti Találkozó, s a művésztelepi mozgalom eszméje eljut az ország minden vidékére.

A művésztelepek fejlődésének harmadik időszaka nem vezetett el ugyan kivételes művészi eredményekhez, de mindenképpen fordulat elé állította a művésztelepi mozgalmat, sőt a képzőművészetet általában is, amely ezen a talajon fejlődött. Ezért is fontos ma megállapítanunk, hogy ezt követően — a lendületvétel, az útkeresések és válságok időszaka után — a stabilizálódás, a beérés időszaka következett el, az új értékek létrejöttének időszaka, amire aligha számíthattunk volna egy ilyen történelmi fejlődés nélkül.

Ebben az időszakban számos művészegyéniségünk, aki a művésztelepeken tette meg pályafutásának első lépéseit, elérte legérettebb alkotói korát. Azt persze nehéz lenne pontosan kimutatni, hogy milyen mértékben járultak hozzá a művésztelepek a kifejezési formák, az eszmék és alkotások gazdag sokféleségéhez. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a kutató munka ebben a negyedik fejlődési szakaszban sem ért véget. Továbbra is léteznek kísérletező csoportok, amelyek általánosítani igyekeznek saját eszméiket, s igazolást keresnek törekvéseikre a művelt közvélemény legszélesebb köreiben. Ami

a vajdasági talajon felnövekedett képzőművészetre igazán jellemző, az nem más, mint az a tény, hogy ebben az időszakban egyes művészeink még szorosabb kapcsolatba kerülnek a vajdasági környezettel, de mondanivalójukat nem hagyományos eszközökkel fejezik ki, hanem egészen eredeti módon, és mégis kizárólag az itteni környezettel összhangban. Ez egyébként eléggé ritka jelenség a modern művészetekben.

Ebben az időszakban igen sok jelentős megoldás került be a művelődési politikába is, kiváltképpen a képzőművészet területén, ami újabb lendületet adott az alkotó munkához, fokozta a kiállítási tevékenységet, és számos fiatal tehetséget irányított Vajdaságban a képzőművészetek felé.

A kiállítás ötödik része a művésztelepek egyenkénti legfőbb irányvételét szemlélteti. Zentát elsősorban a kísérletezők csoportjának tevékenysége jellemzi, Topolyát pedig a képzőművészet és az építészet szintézisének számos kézzelfogható eredménye. De a topolyai művésztelep érdekes gyűjteményt állított össze tagjainak jegyzeteiből, vázlaiból és riportjaiból is. Becse a motívumok meghatározottságának — a táj- és portréfestészetnek — az előnyeit szemlélteti, párhuzamosan a fiatal tehetségek támogatásának szándékával. Az écskai művésztelep az irányzatok sokféleségének otthona, de külön hangsúlya van a „Zrenjanin és környéke” témának. Ruma a szerémségi táj ábrázolásának első eredményeit mutatja be a kiállításon. Csatlakozott a kiállítókhöz a keramikusok kishegyesi telepe is, valamint a faliszőnyeg-készítők adai telepe, amely azonban már beszüntette működését.

Az eszmék és művek rendszerekbe foglalt áttekintésével ezen a kiállításon nem dicsőíteni akarjuk a művésztelepeket, sem velük kapcsolatban megkérdőjelezni valamit. A kiállítás szervezőinek csupán az a szándékuk, hogy megismertessék a nagy nyilvánossággal, de elsősorban is a művelődési élet nyilvánosságával, a művészekkel és teoretikusokkal az egyes jelenségek és irányzatok rendszerezésének első kísérletét, ily módon is ösztönzést nyújtva a további tanulmányozáshoz. Szilárd a meggyőződésünk, hogy a művésztelepek rendkívül hasznosak az alkotók és a telepek szélesebb környezete szempontjából egyaránt, s valamennyiünk közös feladata, hogy további ténykedésüket összehangoljuk az új társadalmi feltételekkel és viszonyokkal. A művésztelepek csak így folytathatják hasznos és eredményes működésüket, csak így válhatnak végérvényesen egyik tényezőjévé az új szocialista társadalmi élet kilombosodásának.

Az elmúlt húsz évi munkára való visszapillantás olyan tanulságokkal szolgál, amelyek egy érett közösségben okvetlenül serkentőleg hatnak a további munkára, a haladás előmozdítására.